

ПЕРЕЯСЛАВСЬКА НІЧ

Трагедія

Так освободився народ руський з - під іга ляхського єгипетського

Ой у нашій у славній Україні,
Бували колись пристрашні злигодні,
бездольні години.

Ніхто вкраїнців не рятував,
Ніхто за їх богів молитв не посилав,
Тільки бог святий наших не забував...
Отже й пройшли, ізійшли злії

невзгоди:

Немав нікого, що б нас подоляв!

ДІЄВІ ЛЮДИ:

Переяславський староста.

Анастасій, священник.

Семен Герцик.

Петро Корженко.

Опанаас, його племінник.

Чужестранець, Лисенко.

Єврей Оврам.

Зацвилювський, польський
офіцер.

Марина, сестра Лисенкова

Козаки.

Переяславці.

Польські жовніри.

Хор.

Діється в 1649 році в городі Переяславі під великдень

СЦЕНА I

Петро і Чужестранець

Петро

Чи се б то й правда так, як ти казав?

Чужестранець

Чи Дніпр у вас так широко розлився,
Що чутка з тої сторони доходить,
Як із Московщини?.. Все Задніпров'є,
Мов грім його ударив, запалало.
З лугів, з ярів виходять гайдамаки,
Вівчар міня на спис свою гірлигу,

Забув плугатар ниву : леміші,
Серпи ідуть на військовее діло;
Старі на конях їздють, і жінки
І діти поробились козаками.
Щодня біжать до гетьмана кравчини,
Страшнее військо стало. Лях, єврей
Не мають місця голови сховати.
В Покутті, по Подоллі, по Волині
Всі городи повизволялись: скрізь
Побили старостів, повипихали
Жовнірів, замки оддались із - сили,
В церквах ніде служить нема поміхи,
І скрізь, скидаючи кроваву одежу,
Ідуть козаки до церкви дякувати богу.

Петро

Не дурно кажуть: сподівайсь на бога!
Він милосерд, хоча і покарає,
А все таки і змилується вп'ять.

Чужестранець

Хіба об сім у вас нема і вісти?

Петро

Та щоб тобі сказати, чоловіче!
І рад би в царство, та гріхів багацько!
Що зможе бідний город?... Як свиріпи
У просі, так у їм ляхів.
Які були щодужчі і завзятші,
Ті порозходились, або й побиті;
Зостались тільки діти, немошнії,
Жінки та зрадники. Знайшлись би може,
Що й стать на ворогів були б охочі,
Так проклятущі все в нас одняли.
Ані шаблюки ні рушниці, ані грошей...
Що діяти?— Гаразд, де сила є!

Чужестранець (показує на груди)

Тут наша сила! (Показує на небо). Там надія наша!
Я чоловік бувалий, много бачив;
Багацько й сам одбув і бід і лиха:
Бач, ока правого нема, і права
Рука відрублена, і тут у грудіх

Дві кулі вліплено...
Хоч золотом всього мене обвісь,
Воно не буде того кошту мати,
Як отсі рани; через їх я мушу
Усякому українцеві сказати:
Дивись і знай, що я служив родині;
І ти, мій брате, так служить їй мусиш!
От і тобі, добродію, скажу я:
Ви, бачу, всі жалкуєтесь на лихо,
А вислобонитись — нема в вас сили.
Коли б хто оступавсь за вас, так так!
Тоді б ви добре зачимчикували!
Нехай чужі на смерть за вас ідуть,
А ви кричатимете: отто слава!
Нема ляхів, вже ми усіх побили!..
Наш пан Хмельницький ма велику силу,
І помігти всім городам радніш;
Але він тільки посилає поміч.
До тих, котрі самі попіднімались.
От бач в Каньові; се вже я сам бачив.

Петро

А розкажи, як діялось в Каньові.

Чужестранець

А от як: бач, в суботу се було
На масниці. Усі ляхи й євреї,
Понапивавшись, з вечора гасали,
А ніччю, п'яні, де хто впав, там ліг.
О-півночі задзвонено у дзвін;
Скрізь запалав огонь; шумить, бряжчить;
„Смерть ворогам!“ луною віддалося.
Ляхи, котрі при розумі були ще,
Почувши чвару, та мерщій збиратись,
Звістили старосту, — той, проклятущий,
І в городі не був: весь день гуляв
В монастирі, відкіль він, супостат,
Прогнав ченців і паплюг позаводив.
Поки прочумались, аж зирк — вже трупом
Повнісінькії улиці набиті;
Ізбілось військо; поки вшикувались,
Нарештували самопали і гармати,
Обвидніло. І почалася валка!
Години не пройшло, вже руським гибель

Зовсім припала. Староста у город —
І висилає каштеляна: „Ке, скажи їм,
Що я на всіх їх ласку покладаю;
Нехай лиш скоряться“; Той тільки ввійшов,
Не вспів роззявить рота, так і гепнув!
— Коли вмирать, так помремо! усі
У в один голос закричали. — Ріжте,
Конайте нас, ізгинем козаками! —
Скажений староста велів за сее
Губити всіх, все різати й губити:
Старих, малих, ні жодної душі
Щоб не зосталось. На такі заклази
Піднялося кровавее ігрище;
Зачадівся зо всіх кутків Канів,
І сніг од крови танув, як од сонця.
Аж до півдня їх різали без шани;
І всяк, кому приходилась черга,
Закриє тільки очі, скаже: боже,
Твоя єсть воля! З тим і вік кінчає...
Як тут господь зласкавився над їми:
Де не візьмись кравчина гайдамаків
З Лисенком — геп! і оступили город.
Ляхи, почувши, кинули різню,
І поспішали боронити замка.
А руські, одлигнувши, попридбали
Оружжя, та з середини на їх...
Мик-мик, мик-мик, а вже Лисенко
Й у замок скочив. Сучі вороги
І уха попускали. А Лисенко
Як подививсь, який справляли бенкет
Вони над руськими, гукнув своїм —
Щоб всіх ляхів, євреїв, уніятів,
Всіх до останку ізгубити. Се,
Казав, їм буде дяка за невинних.
Із половини прощогоного дня.
Весь понеділок до вівторка вранці,
Давали недовіркам добру шану:
На Тясмині аж горку нагатили
Єврейським трупом, ввечері і вранці,
І вніч і вдень все різали; сім тисяч
Католиків пропало як собак;
Жінок, дітей і винних і безвинних,
Всіх ізгубили
В вівторок нікого було вже бити;
У монастир по старосту послали;
З своїми, все мосцівіми, панами

Приїхав він, забитий у кайдани.
Увечері усіх панів спекли,
А старості злупили шкіру. Так
Пімстилися над ворогами наші!
У середу усі церкви відперли
І правили молебень богу в дяку.

Петро

Гаразд так лучилось. Бач, козаки
Наскочили, а то б усі пропали —
А ні за віщо. Так то, брате, й нам.
Що зробим ми, хоч і піднімемося?
Поб'ють, як ту траву; у наших краї
Від козаків не діждешся підмоги.

Чужестранець

Нащо вам їх? Ви самі козаки.
Хіба чого каньовці сподівались?
Кому неволя замоторошніє,
Тому все рівно — жити, чи умерти,
Той смерти сам жада. Ні, пане брате
Або вже ви ляхами поробились,
Або ляхи не зобижають вас.

Петро

І де то вже не зобижають, брате!
Якби ти бачив — рчора, о срамота!
Як уніятський бискуп до костьола їхав
На литанію, а його коляску
Везли дванадцять чоловік із руських,
Єврей був візником! Он, погляди,
Сьомиця біла, завтра великдень, —
А ми не знаєм свята, і в церквах
Всі дні служення не було: прокляті
Євреї нас не впускають в божу церкву,
На откупі святее держуть. Добре,
Як завтра скинемось чим заплатити,
А то прийдеться й празника не знати.

Чужестранець

І се у вас ніхто й не ворухнувся?

Петро

Дві чвари, брате, в нас було за рік.
Та що ж з того? Ляхи зараз дознались

Переловили, пов'язали, повели
До старости — там їм була погибель.
Надіялись було ми на одного,
Того уже нема!..

Чужестранець

На кого ж?

Петро

От на того Лисенка, що казав ти.
Бо він, коли ти знаєш, чоловіче,
Із нашого Переяслава. Років
З п'ять є тому, як він нас одцурався.
Він був козак, і не злюбив кормиги.
Коли на нас господь наслав недолю,
Так він не стерпів, позбирав декого,
Тай учинив против ляхів тривогу.
Але було не з силою. Ляхи
У сто разів були від наших дужчі.
Поки вони зібрались, аж Лисенко
Й козацькі всі товариші його
Якраз у глибці в пана опинились.
От староста і призива до себе
Лисенка, і допитуватись взявся;
А той, як з їм балакав, та як хватить
Пістоль у його, та як свисне в груди,
Та у вікно — юрба ляхів за їм,
Кричать, гукають — він собі байдуже —
Та набіжав до Альти на провалля,
Та в Альту; тут за їм, мов та крупа,
Посипалися кулі. Бог поміг, —
Ні жодная його не зачепила,
І переплинув він собі щасливо
Аж на той берег. З тій пори вже ми
Не бачили його. Ляхи шукали,
Півчверта - ста червоних намагались
Тому, хто приведе його: та дарма.
Отсеж як чутка пронеслась у нас,
Що він воює та ляхів псує,
Так поговорював у нас народ,
Що може він, як не забув своїх,
То може й прийде вислобонить нас.
Ех, братіку! надіялись було ми,
Та надія наша пропала.

Чужестранець

А чом?

Петро

Хіба не чув про ту причину,
Що з ним була: сердега воював,
Та вже довоювався. Вишневецький
Піймав, його в Немирові, казали.
Не знаю; кажуть, може і брехня...
Та вже б тобі про сєє знати лучче.

Чужестранець

Та чув і я... носилась чутка всюди.

(Дзвонять)

Петро.

Ну, слава богу! (Здіймає шличок і христиться).
Се мабуть пан-отець наш Анастасій
Вблагав євреїв, дозволили служити.
І то, сердешний, вчора цілий день
Ходив збирати гроші по дворах;
Так сучі євреї за кожну службу
По півдєсятка злотих дублять. Ох,
Тепер то... може й завтра на великдень
Достанеться ще богу помолитись.
Як спом'яну я прошлі давні роки,
Аж серце рветься. То була година!
Було — сподобить нас господь дїждати
Великодня, то аж неначе світ
Повеселїша; все так приязно,
Так радісно; як прийде світлий день,
Кожнісінький і горе позабуде;
Нїхто тобі смутненько не погляне,
І всі від серця дякують все богу.
А що тепер! О, боже милосердий,
Навіщо так дітей своїх караєш!

(Здыхає)

СЦЕНА II

Опанас прибігає і ревно плаче й голосить

Опанас

Ох, дядечку! Ох, бідна голова!

Петро

Господь святий з тобою, Опанасе!

Опанас

Ох, дядечку-голубчику! Ох, лихо
Біда тай годі! матір узяли...

Петро

Хто? як? куди?..

Опанас

До старости жовніри повели;
Голодна смерть, казали, буде їй.

Петро

Ох, мати божа!

Опанас

Ох, дядечку! Біда зовсім, тай годі!
І говорив же: мамо, щур йому!
Ну що, як чорт який ізійде? Ні!
Ти, каже, тільки ляку напустив:
Вони тепер не зайдуть. — Ог
І празник нам! Ох, лихо нам тай годі!

Петро

Щож лучилось? Кажи бо швидше!

Опанас

Та гсеж паски! Бач, задумала пекти!
Я і казав, крий боже, як казав!
Щож? Не послухала. Як я казав,
По-моєму і вийшло. Тільки в піч
Сажати стала, тут вони й прибігли.
Як крикнули, так мати, як стояла,
Аж через силу встояла. Вони
Як ухватили бідну за волосся,
Та з хати, — я до них, вони мене
Шгирихнули в груди — отже як,
Крий боже, досі, дядечку, болить.
Вони її поволокли із хати;
А я за їми, кланяюсь, прошу їх:
Змилуйся, кажу, панове добрі,
Не поробіть безщасного мене!
Не мучте бідної матері!.. Прохав,
Прохав, прохав, — вони ні півсловечка.

Я все за їми йду, та все прохаю.
Один мені і каже: йди ти к злидню!
Псяюха, твоя мати, руська сучка,
Іздохне з голоду в льоху у панськїм.
Та як схватив мене, тай кинув геть.
А мати — більш її уже й не бачив!

Петро

Сестра моя, безщасниця!

Опанас

Ой, дядечку, дайте ж мені пораду!
Щож тут мені вже на світі робити?

Петро

Яку тобі пораду дам, небоже?
Хіба з тобою плакати та терпіти?
О боже наш! нащо так прогнівився
На нас! Молися богу, Опанасе!
Де чоловік не в мочі допомогти,
Так треба допомогти од бога ждати.

Опанас (хлипа)

Що буде з матір'ю!.. Ох лихо, лихо!

Чужестранець

Чогож голосиш там? Чого нявчиш
Дівчачим голоском? Срамота! Хлопець,
Козак!.. Мала дитина так не буде
За матір'ю ревіти, як ти ломака!
Чи ляльки батько не привіз із місця?!

Петро

Послухай, чоловіче; се уперше
Побачилися ми. Я ще й не знаю,
Відкіль ти й що такеє. Ти удався
Мені таким і приятним і добрим,
І я признав за наського тебе.
Тепер, не знаю... Будь ти, чим еси,
Тільки коли хто вірує у бога, —
Той уважає за великий гріх
З чужого лиха глумувати. Ти чужий,
Тебе ніхто не утісня, не мучить,

Іди ж, будь ласка, пріч од нас безщасних.
І не глузуй над бідністю, бо є
Такий на небі, що той глузд почує!

Чужестранець

Тебе бо, дядьку, лихо з глузду збило!
Коли б ти втяв був, що я говорив,
Так ти б сього і справді не варнякав.

(Опанасові)

Жінкам та дітям можна квасить губи,
А не такому гайдуку, як ти.
Чи таки сльози допомогтимуть лиху?
Чи вернуть тобі матір? Се вже справді
Переродились наші руські... Як?
Прохать ляхів, до ніг їм припадати,
Дорогу злодіям сльозами гладить?!
Не сльози поміч в лисі, а залізо!

Петро

О, що бо ти се кажеш, чоловіче?
Ну, хоч би деяк він на те пішов,
Із матір'ю нещасною щоб сталося?

Чужестранець

Нікчемні ланці! Кваші ви, лапури!
Та вам ще не такого лиха треба!
У сто разів господь на вас послав би
Нещастя, бо ви стоїте сього!

СЦЕНА III

Анастасій з плащаницею, за їм народ

Анастасій

Нащо, кажу, ви біжите за мною!
Гріх дарма лихо накликає на себе.
Гей, братці, розійдіться, розступіться...
Подумайте, що чвару зняли.
Кажу вам, розійдіться: ви нічого
Тут помочі не вдієте, собі
Пеню тільки з дурниці вчините.

Народ (кричить)

Як можно? як се можно? Плащаницю?
Святую! Як? єврейськими руками?

Ми гроші заплатили; ми насильно
Закажем, щоб молитись нас пустили!

Анастасій

Святе діло боронити віру,
Родину і закон свій. Бо которі
Те зроблять, ті перед вічним богом
Велику честь і славу залучають.
І ви б так добре, діти, учинили,
Коли б при інших це було случаї.
Бо хто без всякої підмоги йде
На смерть, хоч будь воно й за праве діло,
Той душу й вік свій загубляє дурно,
І сам собі погибель заподіє.
Оттак, бач, вам: що зробить ваша кучка?
І вас пов'яжуть і поб'ють, і другим
Наробите ще горя: дозиратись
І більш втіснити стануть; і тоді
Не те, щоб бог прийняв усерд'є ваше,
А ще за тих, кого в напасть введете,
Пред богом відповідь дасте. За кого
Отсе ви піднялися? За мене?
Та я від сього умиваю руки!
Коли вже бог священика свого
Не рятував, чого ж ви заходились?
За церков, за христа? Господь небесний,
Коли б йому було угодно тее,
Без вашій помочі їх покарав би:
Огненні ріки нізпустив би він
На ворогів своїх, коли б схотів —
Бог милосердний. Його милосердію
Кінця нема. Він ворогів своїх
Прощає й милує. Смертельний гріх
Занапащати душу дурно. Відступіться!
Я боронить святую церков мушу,
Бо я її послужник. Хай потягнуть
Мене в темницю, хай катують, мучуть:
Не перший мученик од їх я буду;
А ви ідіть собі, молітесь богу,
Терпіте, плачте, вп'ять таки молітесь
І вп'ять терпіте, бо і бог терпів наш.
От лик святий, із їм я умирати
Готуюсь: іменем його — ідіте!
Чого ж ви ще хиляєтесь? розходьтесь!
Воїстину скажу вам: хто не піде,
Той буде супротивник богу й церкві.

Народ

Та як же ми тебе покинем?

Анастасій

Хто вам сказав, що я
Боюся смерті? — Ні! За віру вмерти
Моя потреба перша. Вам же, діти,
Не подобає погибати. Діти!
Прошу вас, будьте ласкаві, уважте
Мені, священику своєму! Ради христа
І матері його пречистій і святих,
Ради великодня, що наступає...
Розходьтесь, діти... Що ви стоїте?
Ідіть же! Проклят той, хто з вас посміє
Не слухати мого глаголу!!

(Народ починає розходитись)

Добре!

Скажу вам: добре, — сто разів скажу;
Неначе камінь спав з душі у мене!
Тепер я весело піду на смерть!
Благословить вас бог, отець небесний!
Моліться, діти! Він, отець наш милий,
Змилюється над дітьми.

Петро

Скажи, будь ласкав, що се за новина?
Дивлюсь і слухаю, й не втяв нічого.
Дзвонили к службі: пан-отець з народом
На ринці опинились! — Чи нова
Пеня настигла?

Анастасій

Не дуже то й нова.
Зібрав був грошей я, і заплатив
Єврею Овраму за святую службу,
З умовою такою, щоб сьогодні
І азвтра не було заперту. Він
Оддав ключі; ударили у дзвін:
Ізбігся люд; я службу був почав
І, так як то закон повеліває
Христові страсті споминать сьогодні,
Взяв плащаницю з алтаря й несу....
Як тут у двері єврей й закричав:
За плащаницю треба особливе

Платити. Я йому й кажу: змилуйся,
Я вже віддав тобі. Чого ж ти пнешся?
Ти ворог божий, єврей, не слід тобі
Ходить сюди, як служиться. А він
Схватив із рук у мене плащаницю
Й давай її ірвати та тріпати...
Народ не стерпів, збив його із ніг,
Він закричав, побіг із церкви й прямо
До старости — жаліться на нас.

СЦЕНА IV

Зацвириховський з жовнірами й єврей Оврам прибігають

Зацвириховський

А осьде він, мурмило довгогривий!

Оврам

Так, він, вельможний пане! Він — розбійник!
Він бунтовник! Се утікати хотів!

Зацвириховський

Не утече, кабан. Гей, хлопці, швидше!
Гей, оступіть лишень його шаблями!
Ось ми йому дамо, як утікати!

Анастасій

Не думав я й не думаю втікати.

Оврам

Ні, ні... Вельможний пане, ні! Він бреше!

Анастасій

Язык єврейський бреше. Що ви привели
По одного ватагу цілу?

Зацвириховський

В тюрму тебе узяти, вражий руський.

Анастасій

Озьміть. І коли б ви малу дитину
Прислали взять мене, я все б сказав:
Озьміть!

Зацвилюхоський

Ач, дияволове руське серце!
І не змінивсь в лиці.

Анастасій

Чого ж змінитись?
Ви думаете, страху завдали,
Як вас сюди ватага приплелася?
А що казав Христос наш, як євреї
Прийшли по його? Легіони б цілі
Небесних янголів явились зразу,
Коли б я захотів.—Тим я скажу вам,
Що проти вашого заліза в мене
Є оборона й поміч ще кріпчіша...
П'ять слов сказать і де б взялася поміч...
І вся б ватага ваша вмить розбіглась.

Зацвилюхоський

А що він каже це — сей хлоп, шизматик?

Анастасій

Те я кажу, що лишні отсі шаблі;
Вони б мені нічого не зробили,
Коли б я сам не покоровсь.

Зацвилюхоський

Мовчи!

Анастасій

Мовчатиму.

Зацвилюхоський (Овравові)

Кажі ти, що він діяв?

Оврам

А як же, пане! Чвару піднімав!
І справді чвару. Заплатив він гроші
За службу... Але в їх є полотенце,
Що на сей день розстелють серед церкви,
Та поспівають трохи, та усі
І лізуть цілувати. Він же грошей
Не дав за се, та ухопив, тай хоче
Нести посеред церкви розіслати...

А я стою коло порога й бачу...
І тільки він на голову нап'яв,
А я у церкву: гроші, кажу, гроші!
А сучий піп не те, щоб покоритись —
Ще лаятись, а люд увесь на мене,
Та так, що трохи не забили, пане.
От справді, пане, трохи не забили!

Анастасій

Ти брешеш!

Оврам

Ні, то він все бреше;
А я так отак правду говорю!
Він з церкви вкрав його: спитайте лиш!

Зацвириховський

Украв? А? а?

(Анастасій мовчить)

Мовчить, так кориться. Ну, де ж сховав?

(Анастасій мовчить)

Кажі, де дів те полотенце?

(Анастасій мовчить)

Кажі.

(Б'є його по щоці).

Анастасій (підставляє щоку)

Бий удруге.

(Зацвириховський б'є)

Чужестранець (підходить)

Стривайте. Чи не гріх се таки вам
Так ізнущатись? Защо ви б'єтесь?
Мерзенному єврею, бач, захотілось
Поглумувати з христ'янина! Ти, Оврам,
Чи як тебе зовуть, єврейська пика, скільки тобі
за плащаницю грошей?

Оврам

Та вже дасте хоча десяток злотих.

Чужестранець (кида йому гроші)
Озьми хоч двадцять, сучий син, падлюка!
Тай убирайся ік чортам у пекло.

Оврам

Щей лається? (Тихо). Так, справді двадцять злоти.

Зацвилюхоський

Що ти за чоловік?

Чужестранець

Я прохожаний.

Зацвилюхоський

Се гарно. Гей, сюди лиш, хлопці!
Озьміть лишень отсього мапануру!

Чужестранець

Защо?

Зацвилюхоський

За те, що ти мені здаєшся бісом.
Як подивись на тебе, так тільки
Тобі йти по дворах шматків прохати:
Сліпий, кривий, обшарпаний з одежі
А гроші як полову розсипає!

Чужестранець (підходить до його й показує
йому тихо щось похоче на лист паперу)

Не комезись. Гляди.
Я завтра сам до старости піду.
Погано глядите ви своїх руських,
Ідіть собі, а я до їх пристану.

Зацвилюхоський

А, добре, знаю. Розступіться, хлопці!

(До Анастасія)

Іди собі хармаркати у церкву
Над полотенцем, як казав Оврам.

(Овраму)

А ти єврейська пика, щоб не смів
Ти цілий тиждень докучати нам,
Бо гроші оддали тобі усі.

О в р а м

Твоя в сім воля, мій вельможний пане.
Я б і не те, та сее вам ізвісно...
Велику пошліну за одкуп правляють.
Ще тільки попрохав би щось вас, пане,
Бач, завтра в їх аж двічі з корогвами
Круг церкви ходють...
Так щоб іще за корогви щонебудь.

Чужестранець

А скільки?

Зацвириховський

Як, єврейська утроба!
Стрівай, от ми дамо тобі! Гей, хлопці!

О в р а м

Ох, паночку! ой, лишечко! Простіть!..
Змилуйтеся, не буду, я не буду...

Зацвириховський

Гляди, не дуже...

О в р а м

Ні, я так... нічого...
І справді, так... нічого... я нічого...

Зацвириховський.

Ач, бісів єврей, злякався!

(Тихо чужестранцеві)

Добре добре. (Відійшли).

Анастасій (чужестранцеві)

Що ти ні єсть, чи з добрістю чи з змислом,
Ти добре діло нам зробив. Спасеть
Тебе господь! Тепер, хто хоче, люди...
Збирайтеся. Ходім молитись богу.

(Народ збирається)

СЦЕНА V

Герцик з товпою хлопців

Герцик

Ні, братці, ні; се вже хоч як, так ні!
Терпіте, коли хочете, я ж... спасибі!
Хоча і пропаду, нехай же знає
І він як зачіпав мене.

Петро

Що він?

Один із хлопців

Послухай, брате; що ти зробиш криком,
Почують...

Герцик

Що? Ти думаєш, що я
Такий, як ви? Ні, братці, знайте,
Що батько мій полковник був, еге!
Він, бісів, що хіба? Аджі, я бачу,
Він дума, що тепер, як вже Лисенка
Нема, так він, що хоче, те і робить!
Ні, друже, стій! Ще я живий, здоровий
На твою голову.

Дехто з народу

Що, і тобі погано?!

Герцик

О, трясця їм! Погано? От! — Та їм
Ще поганіше буде. (Оглядається кругом).
Е, тут багато вас! Та все знакомі,
Усі колись були нам приятелі.
Ото лиха година! Перш як часто
Бувало бачились, як ще покійник
Отець живий був, а тепер забули.

Один з хлопців

Ні, пане. Вже за кого, а за тебе
головами радніші наложить!

Герцик

Ви знаєте, хто я?

Другий з хлопців

Пан Герцик.

Герцик

Мій батько вмер за вас, як із покійним
Лисенком ви хотіли підніматись,
Умер за всіх у муках, у тортурах...
Не показавши ні на кого, все
Прийняв на себе,— ви ж мене забули!

Один з народу

Його отець був добрий чоловік!

Другий

Спасенная душа!

Один з хлопців

Ні, пане, не забули. Що ти хочеш,
У всім тобі радніші послужити!

Герцик

Якого ви ще лиха не терпіли?
Ще як хіба з вас ворог не глумивсь?
Псу лучча честь, ніж кожному із вас!
Чого ж ждете ви?

Анастасій

Божої ласки!

Герцик

Бог бачить наші біди, бог нам буде
Помошником. Послухайте лиш, братці:
Ви терпите усі, а я не хочу.
Із вас глумуються, ви їм покірні;
Я не такий! Мене не зачіпай!..
Послухайте лиш, товариші. Вчора
Й мене з'обидив староста проклятий:
Одняв у мене заручену дівку,
Лисенкову сестру, мою коханку,
Одняв і держить в себе, мість папюги.

Я був хотів до себе на весілля
Вас звати після свят; а він украв,
Вхватив її, як вовк ягня, до себе.
Почувши, що Лисенка вже забили,
Він дума, що тепер його вже воля
Знущатись над його сім'єю. Братці!
Багато вам ляхи робили лиха;
Ви все терпіли — я терпіть не хочу!
Піду до його зараз, тай уб'ю...
Уб'ю... отсим пістолем вистрелю! От-як!
Що після буде, хай і буде! — Лучче
Смерть, ніж така недоля і поруга!

Один з хлопців

Молодець!

Другий

Добрий Герцик чоловік!

Третій

Щире серце!

Четвертий

Його батько вмер за нас!

П'ятий

Він сирота!

Шостий

Сирота! бідний сирота!

Сьомий

Не дамо погибати Герцикові! Сами погинемо
за його!

Один з хлопців

Лучче смерть, ніж наруга, говорили діди наші.
(Народ турбується; шум, шопотня)

Анастасій

Пан Герцик! Нащо ти людей турбуєш?
Схотів пропасти сам, так пропадай.
Навіщо ж ти підмовляєш і других?